

Vlaho Bukovac i njegova zagrebačka faza

Banjavčić, Helena

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:928435>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

Vlaho Bukovac i njegova zagrebačka faza

Završni rad

Studentica: Helena Banjavčić
Studijska grupa: PUM/HJK
Mentor: prof. dr. sc. Julija Lozzi – Barković

Rijeka, 2020.

Sadržaj

1. Sažetak	0
2. Uvod	1
3. Od siromašnog dječaka do svjetski priznatog umjetnika	2
3.1. Djetinjstvo u domovini	2
3.3. Odluka o povratku kući i traženje adekvatnog zanimanja	2
3.4. Odlazak u Ameriku s bratom i prihvaćanje slikarstva kao jedinog zanimanja	3
3.5. Afirmacija u rodnom zavičaju	4
3.6. Odlazak u Pariz na slikarsko obrazovanje	4
3.7. Kretanja po Europi	5
3.8. Zagrebačka faza	7
3.8.1. Najpoznatija djela iz zagrebačke faze	15
3.9. Odlazak iz domovine i boravak u drugim zemljama	17
4. Zaključak	21
5. Popis literature	23
6. Popis slikovnog materijala	24
7. Slikovni materijal	25

1. Sažetak

Izložba Hrvatskog salona odigrala je važnu ulogu u preobrazbi tzv. tradicionalnog shvaćanja umjetničkog stvaranja. Kao vodeće ime u skupini smatra se slikar Vlaho Bukovac. Nakon školovanja u Parizu na Akademiji gdje je djelovao u klasi Alexandrea Cabanela ali i u eklektičkom okružju neoklasicističkog historijskog slikarstva, Bukovac se iskušao u području portretizma ali i plenerističkog slikarstva. Nakon što se preselio u Zagreb 1893. godine, svojim je slobodnim potezima kistom, svjetlijom paletom i plenerizmom utjecao na generaciju mlađih hrvatskih slikara.

U sredinu koja je bila okrenuta školovanju u Beču, Bukovac donosi duh francuske umjetnosti. S obzirom na to, on oko sebe okuplja umjetnike s kojima je kasnije stvorio skupinu poznatu pod nazivom "zagrebačka šarena škola". Skupina neformalnog imena djelovala je do 1898. godine, nakon čega Bukovac seli u Beč, dok u Pragu 1903. godine postaje profesorom na Akademiji likovnih umjetnosti. Svojim boravkom i djelovanjem u Hrvatskoj, ali i značajnim pariškim obrazovanjem te svjetskim ugledom, Bukovac je pridonio modernizaciji tog prostora na prijelazu stoljeća.¹

Ključne riječi: Vlaho Bukovac, zagrebačka šarena škola, Hrvatski salon 1898., mlada generacija slikara, umjetnički napredak

¹ Moderna umjetnost u Hrvatskoj: 1898. - 1975., uredili Ljiljana Kolešnik i Petar Prelog, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2012., 18.

2. Uvod

Vlaho Bukovac rođen je 1855. godine kao Vlaho (Biaggio) Faggioni, što se dovodi u vezu s talijanskom riječi faggio, u prijevodu bukva/Bukovac. On je odlučio zadržati prezime svog djeda s očeve strane.² Njegov djed, Giuseppe Faggioni, bio je talijanski mornar koji je kupio kuću u Cavtatu i oženio se Anom Kličan te tamo trajno ostao. Vlahov otac Augustin/Agostino kasnije je nadgradio kuću i tu živio sa suprugom Marijom i djecom Jozom, Vlahom, Anom i Gjorgjom.³ U to vrijeme, talijanski jezik je bio jezik uprave, pa ne čudi što su svi Bukovčevi dokumenti bili pisani na talijanskom jeziku. Prije njegovog puta u Pariz, Medo Pucić dao mu je prijedlog da bi mogao pohrvatiti svoje talijansko prezime, što je Bukovac vrlo rado prihvatio, te se tada, 1877. on kao takav zaista i rodio. Svoja djela je potpisivao na dva načina: kao V.Bukovac i/ili kao Vlaho Bukovac. Dolaskom u Zagreb, on definira samo jedan potpis, a to je Vlaho Bukovac.⁴

Za njegov život i djelovanje moglo bi se reći da su bilingvalni; vrijeme djetinjstva i odrastanja određuju hrvatski i talijanski jezik, dok se za vrijeme boravka u New Yorku koristi engleskim jezikom. Nakon povratka kući, dobiva posao tumača za engleski jezik u međusobnoj komunikaciji između Hrvata, Talijanke i Turaka, dok se na putu s bratom u Peruu koristi čak trima jezicima, a to su španjolski, engleski i hrvatski. Prilikom studiranja u Parizu, on prihvaća još jedan jezik i kulturu, a to je francuski. Općenito, u Francuskoj se sustavno obrazovao, doživio slavu na Salonima, stekao prijatelje te se zanimao za jednu Francuskinju. Uz to, mnogo je slikao, često primao novinare i pisce, ulagao u nekretnine i čitao francuske knjige, te je tijekom šesnaest godina živio homogeno. Pri dolascima u Dalmaciju on opet živi bilingvalno, govoreći hrvatski i talijanski i slikajući ljude hrvatske, talijanske i srpske narodnosti.⁵

² Igor Zidić: Vlaho Bukovac 1855-1922., Moderna d.o.o., Večernji edicija, Zagreb, 2009., 19.

³ Kuća Bukovac, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <https://www.kuca-bukovac.hr/vlaho-bukovac.html>

⁴ Igor Zidić (bilj.2), 20.

⁵ Igor Zidić (bilj.2), 21.-23.

3. Od siromašnog dječaka do svjetski priznatog umjetnika

3.1. Djetinjstvo u domovini

Rođen u obitelji slabijeg imovinskog stanja, otac Augustin Fagioni i majka Marija Perić, nisu ga mogli poslati da se obrazuje kao slikar, za što je već kao dječak pokazao talent.⁶ Prilikom jednog posjeta Dubrovniku poželio je postati fratar, međutim da bi to postao trebao je prvo navršiti dvanaest godina.⁷ U međuvremenu, Bukovca i njegovog brata podučavao je župnik don Grgur Boski, oni su bili određeni za službu u crkvi i to se nekim dijelom smatralo kao gimnazija. U slobodno vrijeme je crtao male sličice i prodavao ih okolnoj djeci. Prisjećajući se tog perioda, sam Bukovac za svoje slikanje kaže: "Danas mi je za čudo kako mi onda, pa ma što crtao, nikad nije na um palo tu stvar ocrtam pred samim predmetom...Ja sam se iz petnih žila napinjao dotičnu stvar zapamtiti u najmanje detalje, pa bih otišao doma i stao je crtati napamet, tj. po pamćenju."⁸ Sa 11 godina položio je ispit na dubrovačkoj gimnaziji, a ubrzo nakon toga sa stricem koji je došao u posjet u Cavtat, uputio se prema Americi.⁹

3.2. Prvo putovanje u Ameriku

Smjestivši se u New Yorku, stric ga je dao u školu koju je ubrzo morao napustiti zbog stričeve smrti. Kako bi ispunila muževljevu želju, strina je odlučila poslati Bukovca na koledž za koji se kasnije uspostavilo da to nije bio. Radilo se naime o nekoj vrsti popravnog doma. Engleski jezik je relativno brzo savladao, dok mu se s druge strane bilo teško priviknuti na nove uvjete života te je ponekad mislio kao da se nalazi u tamnici.¹⁰ Nakon nekog vremena vratio se u strinin dom gdje je pomagao u kućanskim poslovima do daljnjega.¹¹

3.3. Odluka o povratku kući i traženje adekvatnog zanimanja

Nakon četiri godine svoje službe u Americi, Bukovac je odlučio krenuti kući. Putovao je dva mjeseca sve dok nije ugledao svoj Cavtat i dragu mu obitelj.¹² U to vrijeme Bukovcu je slikarstvo bilo samo zabava, smatrao je da od toga ne može živjeti pa se vrlo često skrivao u podrumu dok je slikao. Jedini zanat od kojega bi mogao preživjeti bilo je pomorstvo, pa je

⁶ Sanja Petrinec, Hrvatski slikar svjetskog glasa, HEP Vjesnik, dvobroj 222/223 (262/263), srpanj/kolovoz 2009., ISSN: 1332-5310, str. 48., pristupljeno 26. kolovoza 2019. - URL: <http://www.hep.hr/UserDocsImages//dokumenti/vjesnik/2009//223.pdf>

⁷ Vlaho Bukovac, Moj život (životopisni roman), uredio Darko Sagrak, II. izdanje, Zagreb 2004., 34.

⁸ Vlaho Bukovac (bilj.7), 35.

⁹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 36.

¹⁰ Vlaho Bukovac (bilj.7), 39.-40.

¹¹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 45.

¹² Vlaho Bukovac (bilj.7), 46.-50.

odlučio postati kapetanom iako u konačnici to nije urodilo plodom.¹³ Naime, vršio je službu kadeta na dubrovačkom jedrenjaku *Osmi dubrovački* i pritom se nezgodno ozlijedio.¹⁴ Po povratku u Cavtat odlučio je slikama ukrasiti novo obnovljenu kuću, a tada su i krenule priče po mjestu kako je on slikar, iako o takvoj profesiji on nije mogao niti sanjati.¹⁵

3.4. Odlazak u Ameriku s bratom i prihvaćanje slikarstva kao jedinog zanimanja

S bratom se ubrzo ponovno uputio u Ameriku gdje se zaposlio u tvornici gdje se izrađivao drveni i željezni materijal za vagone. Nakon godine dana, među mnogima koji su dobili otkaz našao se i Vlaho. Na nagovor jednog prijatelja iz Engleske pristao je kao poklon naslikati portret predsjednika peruanske republike koji se predsjedniku mnogo svidio. Navedena slika predstavlja Bukovčev prvi samostalni rad.¹⁶

U Kaliforniji je radio u kavani i restauraciji, a jedno je vrijeme boravio i u fotografskoj radnji gdje je naučio kako se slike prenose na papir i kako se lijepo na karton. Nakon smjene u kavani vrlo često je slikao te jednom prilikom zamolio gazdu da mu izloži sliku u kavani. Dolaskom u kavanu, činovnik John Barrington bio je oduševljen viđenom slikom te mu rekao: "Ovo mjesto nije za vas; ovo je uvreda za vaš talent! Vi morate svakako nastojati da vaš lijepi dar iskoristite. Vaša budućnost je u umjetnosti!" Zbog tih riječi Bukovac je odlučio napustiti posao u kavani i postati slikarom. Od tog dana njegova jedina služba bila je umjetnost.¹⁷

Iako je mislio da se teških uvjeta neće lako riješiti, sreća mu se osmjehnula kad mu je gospodin Isak Lustig ponudio smještaj u svom domu zauzvrat traživši tri portreta. Mnogi prijatelji gospodina Lustiga također su Bukovcu davali narudžbe, pa su ubrzo američke novine pisale o njemu na vrlo laskav način.¹⁸ Vidio je Bukovac da bi se kroz koju godinu ovdje dobro obogatio, međutim on nije htio bogatstvo, već obrazovanje i napredak u umjetnosti. Odlučio se stoga vratiti kući i od tamo krenuti na obrazovanje u Europu.¹⁹

¹³ Vlaho Bukovac (bilj.7), 53.-60.

¹⁴ Sanja Petrincec (bilj.6)

¹⁵ Vlaho Bukovac (bilj.7), 60.-64.

¹⁶ Vlaho Bukovac (bilj.7), 65.-68.

¹⁷ Vlaho Bukovac (bilj.7), 69.-72.

¹⁸ Vlaho Bukovac (bilj.7), 73.-76.

¹⁹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 81.-82.

3.5. Afirmacija u rodnom zavičaju

Malo nakon dolaska kući, uputio se jednog dana u Dubrovnik gdje je na nagovor prijatelja izložio sliku *Turkinja u haremu/Sultanija* koju je donio sa sobom iz Amerike. Upravo tom slikom 1877. godine počinje opus Bukovca s novim prezimenom (Bukovac). Na navedenoj slici prisutni su orijentalni motivi, koje pronalazimo i na nekim ostalim slikama, ali i fotografijama.²⁰ Dubrovčanima se slika mnogo svidjela, štoviše dubrovački vlastelin Medo Pucić se zanimao za nju. On je Bukovcu savjetovao da na obrazovanje ne ode u Rim, već u Pariz gdje su mu prilike povoljnije. Također, on mu je kazao neka pohrvati svoje prezime. Pucić je na umu imao ideju da *Turkinju* pošalje biskupu Strossmayeru u nadi će Bukovcu biskup financijski pomoći u školovanju, međutim biskup mu je poslao samo tisuću franaka jednokratno.²¹

3.6. Odlazak u Pariz na slikarsko obrazovanje

Na putu u Pariz, Bukovcu se pridružio i Pucić koji ga je osobno odveo kod Alexandrea Cabanela, u želji da ga isti primi kod sebe kao učenika. Cabanel ga je nažalost odbio jer je već imao dovoljno učenika, ali na Bukovčevo inzistiranje dao mu je rok od tri mjeseca da izradi neku studiju iz prirode pa će o njegovom školovanju tada konačno odlučiti.²² Jednom prigodom upoznao je Bukovac u Parizu divnu Talijanku Mariju koja mu je pozirala kao model. To je bio njegov prvi živi uzor nakon što se odmaknuo od fotografije, te je osjećao da mu je tako lakše raditi nego kad samo promatra fotografiju. Donesavši taj portret i još jednu sličicu Cabanelu, veliki majstor ga je upitao gdje se prije školovao i gotovo mu nije povjerovao da je samouk. Zbog njegovih izvrsnih radova, odlučio ga je primiti za svog đaka.²³

Kroz neko vrijeme, Bukovac je od profesora dobio priznanje za dobar rad te se odlučio probiti na izložbu Proljetnog salona što mu je u konačnici i pošlo za rukom sa slikom *Crnogorka na obrani*. Vidjevši Bukovčevu sliku na Salonu, Pucić se neizmjereno razveselio rekavši kako se tome tako brzo nije nadao. Nakon pune tri godine na Akademiji, Bukovac je stekao toliko željenu diplomu. Od tada je samostalno radio i svake godine pripremao radove za Salon koji su dobro bili primani.²⁴

²⁰ Igor Zidić (bilj.2), 48.

²¹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 85.

²² Vlaho Bukovac (bilj.7), 87.

²³ Vlaho Bukovac (bilj.7), 88.

²⁴ Vlaho Bukovac (bilj.7), 90.-95.

3.7. Kretanja po Europi

1882. godine Bukovac je zaprimio poziv da dođe u Beograd izraditi *portret Njezinog Veličanstva kraljice Natalije* što ga je iznimno obradovalo. U Beogradu su ga primili vrlo dobro i prema njemu se ophodili kao prema bratu, s njima je svaki dan objedovao i razgledavao ljepote Beograda.²⁵

Vraćajući se u Pariz, Bukovac je nakratko navratio i do Cavtata te Zadra gdje je trebao izraditi portret saborskog predsjednika Vojnovića i narodnog poslanika dr. Miha Klaića. Tom prilikom upoznao je i književnika Marka Cara s kojim se sprijateljio.²⁶ Na povratku u Pariz izašla je knjiga *Nos maitrees par eux meemse*, gdje je među poznatim umjetnicima poput Alexandrea Cabanela, Julesa Bretona, Henry Martina i dr., bio spomenut i Bukovac.²⁷ Na Salonu 1883. htio je izložiti portret kraljice Natalije iz Beograda, ali zbog kraljevskih razmirica sliku nije dobio, pa je za Salon te godine naslikao *Robinjicu* i *Primorske ribare*. U Parizu je osim tih, izradio još i slike *Daphnis i Cloe*, *Crnogorka na bunaru* i *Crnogorka na ljubavnom domjenku* koju je izložio na Salonu 1884. godine i za nju dobio zlatnu medalju u Nizzi na međunarodnoj izložbi.²⁸

U Pariz je ubrzo stigao crnogorski knez koji je od Bukovca zatražio izradu serije crnogorskih vojvoda i junaka. Bukovac je pristao pa zajedno s knezom krenuo put Cetinja gdje se vrlo iznenadio načinom na koji su ga tretirali (između ostalog ponekad je odlazio na počinak bez jela) vjerojatno jer se naviknuo na ljubaznost kod kraljice Natalije i kralja Milana. Prije povratka u Pariz zaustavio se u Cavtatu gdje je izradio sliku *Dubrovačka patricijka*.²⁹

Kad se 1884. godine zatvorio Salon, Bukovac je odlučio otići u Dalmaciju da bi bolje upoznao domaće stanovništvo i pokazao im neka svoja djela što ih je izradio u Parizu. Putujući brodom prema Visu, kanonik iz Kotora, don Vulović mu je prišao riječima: "Oprostite, gospodine, jeste li vi onaj Bukovac što se rodio u Cavtatu, a živi u Parizu?" što je Bukovca mnogo iznenadilo te mu je kanonik odvratio: "...koji bi drugi čovjek, u našim

²⁵ Vlaho Bukovac (bilj.7), 109.-112.

²⁶ Vlaho Bukovac (bilj.7), 113.

²⁷ Vlaho Bukovac (bilj.7), 109.

²⁸ Vlaho Bukovac (bilj.7), 113.

²⁹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 114.-125.

stranama, kadar bio izraditi takvo jedno djelo?" Zbog kanonikovih riječi, svi putnici uputili su veliki hvalospjev Vlaha, kojega se to mnogo dojmilo.³⁰

Nakon određenog perioda provedenog u Dalmaciji, Bukovac se vratio u Pariz gdje je za trgovca Engleza izradio pozamašan broj radova, a samo neki od njih su: *Bijela robinja*, *Zdenac koji govori*, *Toaleta jedne Grkinje*, *Posljednji retuš*, *Daleko od zavičaja*, *Pustite k meni dječicu* i dr. Ubrzo su ga braća Vicars pozvala u London gdje je zbog njihovog dobrog ugleda vrlo brzo ušao u društvo poznatijih građana, između ostalog milijardera Samsona Foga.³¹ Fog ga je doživljavao kao izuzetnog gospodina pa mu je iskazao čast upoznavši ga s obitelji i prijateljima.³² Bukovcu se vrlo svidio engleski način života, ukusna hrana, lijepa odijela i ugodna druženja za koje je rekao: "Ni u snu nisam pomišljao da su Englezi takvi veseljaci, kakve sam i poslije našao! Ponekad sam se smijao do suza." Vrlo brzo takav način života ga je umorio pa se odlučio vratiti u Pariz. Smatrao je da je glavni uvjet za umjetnika sloboda stvaranja i raspolaganja samim sobom, a to očito više nije mogao pronaći u Engleskoj.³³

U Parizu se družio sa sumještanimom dr. Baltazarom Bogišićem, članom Francuskog instituta. Jednom prigodom je Bogišić poželio da ga Bukovac naslika, ali je htio da ga prikaže bez mane, na što Bukovac nije pristao i kazao kako on radi njegov istiniti portret, a ne neko lice iz fantazije. Navedeni portret bio je izložen na Salonu na počasnom mjestu u sredini sale, a sam Bogišić čuvši oduševljenost drugih ljudi portretom, čestitao je Bukovcu.³⁴

Kako mu prihodi nebi presušili, Bukovac je vrlo često slikao malene sličice za trgovca Oliviera koje je pritom potpisivao kao Paul Andrez. Krajem 1887. godine Bukovac je na najvišem brežuljku u Parizu, Montmartreu, sagradio vlastiti atelje u drvetu. Uz to je unajmio vrt u kojem je podigao svoju radionicu, a gazda mu je sazidao i mali stan. Braća Vickars tada su mu naručila sliku *Isus, prijatelj malene djece* za koju je dobio nagradu na Salonu 1889. godine.³⁵ Općenito govoreći, Bukovac je na Salonu izlagao sedamnaest puta, ne računajući svjetske izložbe 1889. i 1900. godine, a zbog svoje izvanrednosti djela su mu na kraju stajala uz slavnog učitelja Cabanela.

³⁰ Vlaho Bukovac (bilj.7), 127.-129.

³¹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 132.-133.

³² National Museums Liverpool, Vlaho Bukovac, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/walker/exhibitions/bukovac/vlahobukovac.aspx>

³³ Vlaho Bukovac (bilj.7), 134.

³⁴ Vlaho Bukovac (bilj.7), 135.- 136.

³⁵ Vlaho Bukovac (bilj.7), 137.

1892. godine u Bukovcu se stvorila čežnja za rodnim krajem, u koji se ubrzo uputio osjećajući da će tamo pronaći istinsku sreću.³⁶ Te iste godine nakon što se oženio za Jelicu Pitarević (s kojom je imao četvero djece, sina Aga i kćeri Ivanku, Jelicu i Mariju)³⁷ na kratko su otputovali u Pariz, pa zatim krenuli za Liverpool kod obitelji Le Doux. Osim izvrsnog gostoprimstva, na povratku kući navedena obitelj je Bukovčevoj ženi poklonila prsten s briljantima. Sam Bukovac kaže kako te dane ubraja među najsretnije, a uz to i medenim mjesecom: "...i ja ću to sved ubrajati u svoje najsretnije dane. Tako je prošao moj medeni mjesec."³⁸

3.8. Zagrebačka faza

1892. godine dogodio se prvi susret Bukovca sa Zagrebom i to vrlo kratko prije boravka u Đakovu. Nakon toga, zadržao se neko vrijeme kao gost kod kanonika Račkog. Zagrebačke su novine i prije njegovog dolaska pisale o njemu i njegovom uspjehu u Parizu, tako da on nije bio nepoznat javnosti. Popularnost je u zagrebačkim krugovima doživio slikom *Mlada patricijka*. Njegovim dolaskom u Zagreb počinje novi period u povijesti likovne umjetnosti ali i najaktivniji period tog umjetnika. Osim navedenog, on počinje organizirati sva likovna događanja s kraja 19. stoljeća u Zagrebu, sudjeluje u kulturnom i javnom gradskom životu te postaje uzor i predvodnik nove generacije umjetnika. Stanje u tadašnjem Zagrebu bilo je sve samo ne povoljno: nije postojala značajnija umjetnička ličnost ni likovna institucija, likovna umjetnost kao da je zaspala u duhu klasicizma i bidermajera, a nije bilo ni temelja za daljnji razvoj.³⁹

Izidor Kršnjavi je 1891. godine postao predstojnikom za bogoštovlje i nastavu i samim time htio je zaposliti Bukovca na dekoriranju Vladine palače u Opatičkoj ulici br. 10. Tad Bukovac donosi konačnu odluku da se ovdje smjesti, a ženi to priopćava pismom: "Kako goć, čini mi se da je moja budućnost u Zagrebu, a nije daleko od Dubrovnika, tako isto i Cavtata, a naš jezik, naš narod, naša slava."⁴⁰

Navedenoj odluci žena se mnogo veselila, jer joj je bilo draže živjeti u domovini, a za to vrijeme dobili su i sina Aga. Sve što se odvijalo natjeralo je Bukovca da malo razmisli o svojoj budućnosti, te on tad odlučuje ozakoniti svoje prezime "Bukovac", koje zajedno s potomcima

³⁶ Vlaho Bukovac (bilj.7), 138.

³⁷ Kuća Bukovac (bilj.3)

³⁸ Vlaho Bukovac (bilj.7), 141.

³⁹ Vera Kružić-Uchytel, Vlaho Bukovac, Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb, Matičina 2, Tisak Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1968., 86.

⁴⁰ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 32.

zakonski može koristiti od 19. kolovoza 1892. godine. Dolazak Bukovca u Zagreb svi su mediji označili kao najznačajniji događaj u kulturnoj gradskoj sferi. Iako se njegov ostanak u Zagrebu objašnjava radom na Vladinoj palači, on u "Našem Jedinstvu" piše "Otvoreno pismo Kršnjavom" i govori kako ga taj posao nije nagovorio na ostanak. Između ostalog on piše: "Bijo sam preko Zagreba radi Štrosmajerova portreta, a prsv. gosp. Ljudevit barun Vranicany me je nagovorio da u Zagreb dođem, davajuć mi obilnog rada i obećavajuć mi više toga, te sam pristao i pokajao se nisam...To su najljepši dani u analima mojega života." I zaista, Bukovac radi na mnogim projektima.⁴¹

Od navedene godine on djeluje u javnom i kulturnom segmentu grada pa se otada može govoriti o njegovoj zagrebačkoj fazi. U svibnju portretira Vranicanyjeve u Oroslavlju, u lipnju Zoru Pongratz u Zagrebu, kratko posjećuje obitelj u Cavtatu pa odlazi na Bled portretirati ostalu obitelj Pongratz, a takav intenzivan rad traje do polovice rujna.⁴²

1893. godine, morao je Bukovac otići u Dalmaciju – "da bih tamo odveo, da se malko okrijepi i razabere, svoju mladu suprugu, koja je pomalo patila od čežnje za svojim rodnim krajem."⁴³ Upoznavši se s biskupom Strossmayerom, Bukovac je tad svojevolumeno počeo raditi njegov portret. Biskup je unatoč Bukovčevoj želji za tu sliku htio platiti honorar, ali Bukovac odbija. Na kraju je pao dogovor: Bukovac će izraditi sliku za Akademiju, za to će dobiti dvije tisuće forinti, a tematiku će dogovoriti s Račkim.⁴⁴ Dolaskom u Zagreb, Bukovac i Strossmayer su krenuli dogovarati tematiku slike. Bukovac je bio vrlo izbirljiv, ali kad je biskup izvadio Gundulićevog Osmana i pročitao iduće stihove:

" O djevice, čiste i blage,
Što vrh gore slavne i svete,
Slatkom riječi pjesni drage
Svim pjevačim naričete"

tad se Bukovcu pred očima ukazala kompozicija i nakon prve skice obojica su pristali na navedenu tematiku. U Zagrebu je uz to, izložio biskupov portret za kojeg je dobio mnogo pohvala.

Kako bi si što bolje predočio kompoziciju za djelo *Gundulićev san*, Bukovac je krenuo čitati

⁴¹ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 32.

⁴² Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 30.-32.

⁴³ Vlaho Bukovac (bilj.7), 141.

⁴⁴ Vlaho Bukovac (bilj.7), 142.

Dubravku i mjesto gdje Gundulić zove vile k sebi da mu nariču odabrao kao ključno za slikanje. Prikazao je kako vile silaze s duba i oblijeću oko pjesnika.

Općenito, u Zagrebu je ubrzo dobio veliki broj narudžbi, pa je kroz neko vrijeme naslikao 28 portreta koje je izložio na svojoj prvoj samostalnoj izložbi te 1893. godine.⁴⁵ Ljudi su za izložbu mogli saznati preko velikih plakata na ulicama Zagreba gdje je pisalo da će se u Akademiji od 19. do 30. studenog održati "Izložba portraita historičkih i savremenih velikana hrvatskih i članova odličnih obitelji hrvatskih što ih je naslikao glasoviti slikar hrvatski Vlaho Bukovac."⁴⁶ Na izložbi su bili izloženi portreti nastali većinom u prirodu na imanjima obitelji Vranicany ili Pongratz, dok su ostatak portreta činile tada aktualne ličnosti iz kulturnog i političkog života. Novine tada hvale Bukovčev rad ističući da su portreti zaista slični stvarnim licima bez uljepšavanja i da se na svakom može pročitati karakter toliko precizno da se čini kao da će progovoriti.⁴⁷ Od izloženim portreta treba spomenuti tri koja su se najviše istakla, a to su: *Portret Khuena* koji prikazuje figuru u magnatskoj uniformi sivoplave boje, na tamnoj zagasitoj pozadini izvedenoj tankim namazima i modeliranim dijelovima lica, *Portret biskupa Strossmayera* kod koje je važna psihološka crta vidljiva na produhovljenom biskupovom licu, dok je inkarnat oživljen nijansama rumenila i zelenim sjenama, te *Portret Janka Draškovića* koji zbog tvrdoće modelacije pokazuje da je Bukovac bio ograničen grafičkim predloškom jer na liku nema svježine ni voluminoznosti. *Portret Olge Vranicany* i *Portret Ljudevita Vranicanyja* izvedeni su mekom modelacijom, prirodno i svježije sa fino nijansiranim dijelovima. *Portret Troje djece Pongratz* s druge je strane fotografski ukočen s disharmoničnim bojama.⁴⁸ Za njega je to bio veliki uspjeh jer su to bili portreti živih ljudi koji su si međusobno poznati.⁴⁹

Na izložbi održanoj 1894. godine mijenja se društveni sloj portretiranih osoba i ugođaj je intimniji kod svakog od njih. Bukovac tad prodire s vlastitim interpretacijama te tako malo ostavlja po strani ukus naručilaca, a pomalo i otklanja reprezentativnost poza, bogatstvo materijala i svu ostalu raskoš. On slika svoje prijatelje s kojima ga povezuju zajedničke ideje. Od svih portreta treba istaknuti *Portrete Stjepana Miletića, Milivoja Šrepla i Ksavera Šandora Đalskog*.⁵⁰

⁴⁵ Vlaho Bukovac (bilj.7), 147.

⁴⁶ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 32.

⁴⁷ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 88.

⁴⁸ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 90.

⁴⁹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 147.

⁵⁰ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 91.

Iduća je godina za Bukovca također vrlo radna, drugim umjetnicima on je poticaj za rad i nove ideje, a ubrzo oko sebe okuplja skupinu ljudi koja radi s njime na čelu kao voditeljem. Glavna obilježja njegovog slikarstva koja prenosi svojim učenicima su: paleta živih i svijetlih boja, negiranje tamnih scena, korištenje prozračnih i obojenih scena, slobodni potezi kista, meka modelacija i unošenje svjetla na platno koje vibrira. Prepoznatljiv način slikanja on je stvorio slikajući u prirodi.⁵¹ S Kršnjavim dijeli jedan zajednički cilj, a to je obnova likovnog života u Zagrebu.⁵² Razdoblje između ožujka i lipnja Bukovac provodi u Parizu i Beču, nakon čega se vraća u Zagreb. U to vrijeme Obzor piše o Bukovčevu utjecaju u Zagrebu: "Vlaho Bukovac umio je u ovo kratko vrijeme, koje je sproveo u našem kolu, pobuditi najživlji interes za slikarsku umjetnost...Njegov snažan talenat bio bi kadar po malo stvoriti u nas neko središte slikarske umjetnosti i uzgojiti umjetnički podmladak...Nadajmo se da ćemo i mi Hrvati skoro pomisliti na potrebu osnivanja slikarske akademije, jer je u nas umjetnički napredak zbilja još veoma neznatan prema drugim narodima."⁵³ Na toj želji krenulo se raditi te iste godine; Kršnjavi u pomoć zove još i Medovića, čijim dolaskom prema nekim tvrdnjama Bukovac nije bio oduševljen, iako je kasnije sve loše glasine demantirao. Osnivanje umjetničke akademije bio je zajednički cilj oko kojeg se Bukovac izuzetno trudio, štoviše on oko sebe želi prikupiti mlade, koji radi njegovog entuzijazma, popularnosti, reputacije i načina rada dolaze na školovanje u Zagreb. Od poznatijih imena treba izdvojiti Belu Čikoša Sesiju i Roberta Frangeša-Mihanovića koji su htjeli postati Bukovčevim đacima, dok je sam Bukovac došao Kršnjavom sa zamolbom da mu povjeri i Otona Ivekovića. Kako bi ostvarili veliki napredak učenicima je bila potrebna bliža suradnja s učiteljem koju nisu mogli dobiti jer su radili na različitim mjestima, stoga je zajednički atelje bio nužno potrebna investicija. Kršnjavi je kod bana dobio dozvolu za izgradnju ateljea čije je nacрте izradio Bollé prema Bukovčevim uputama. U prosincu 1894. godine u atriju Akademijine palače održana je *Hrvatska narodna umjetnička izložba*. Glavnu riječ u vezi organizacije i postava vodio je Bukovac, a glavna pažnja bila je na njegovim radovima tj. portretima i dvjema kompozicijama, dok su ostali umjetnici, konkretno trinaest slikara i dva kipara pokazali početnički talent koji se dalje može razvijati pod vodstvom Bukovca. O održanoj izložbi mnogo se govorilo u Zagrebu i općenito u cijeloj Hrvatskoj, ali i u ostalim zemljama, primjerice u Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Poljskoj i Češkoj.⁵⁴

⁵¹ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 88.

⁵² Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 33.

⁵³ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 34.

⁵⁴ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 34.-35.

Nakon zajedničke izložbe, odnosi među Bukovcem i njegovim učenicima postaju još bolji, on potiče rasprave u vezi moderne umjetnosti, njihova rada, odnosa i potreba, dok se oni trude da se svaki od njih profesionalno usavrši. Bukovac im savjetuje odmicanje od ateljskog načina slikanja i prelazak na plenerizam, što dovodi do oživljavanja zajedničke palete i dodirnih kolorističkih točaka.⁵⁵ Dok je Bukovac s jedne strane okružen skupinom mladih ljudi koji slijede njegovo vodstvo, s druge strane on tada postaje rival Kršnjavom koji ne podržava napuštanje ateljea, ne odobrava Bukovčevo načelo o slobodi slikanja "nek svako slika kako vidi" te za većinu njih kaže: "Bukovčevi su učenici jedva jedno dvije studije naslikali, pa su već prešli na izrađivanje slika."⁵⁶ Ono što je udaljivalo ta dva velika umjetnika bili su različiti ciljevi, umjetničke koncepcije, teoretske postavke i metoda rada. Kršnjavi, koji je bio pomalo konzervativan u radu tada je morao prihvatiti da više ne drži sve konce u svojim rukama kao nekad. Protivio se takvom načinu rada kakav bi bio uključen u regularnu nastavu, te zato od bana nije zatražio dozvolu za gradnju Akademije.

Godine 1895. Bukovac je bio angažiran za izradu zastora za zagrebačko kazalište čija je gradnja započela istog mjeseca. Zastor je trebao prikazivati temu *Glorifikacija ilirskog preporoda kao nastavak dubrovačke prosvjete* iako je naziv kasnije promijenjen u *Slava njima*. Bez obzira što je Kršnjavi zagovaravao da se izrada povjeri Tišovu, u toj namjeri on nije uspio. Uz pomoć Đalskog, Šrepla i Miletića, Bukovac prvotnu kompoziciju u prirodi mijenja u onu s trijemom, a izrada tog djela pobuđuje znatiželju kod medija koji neprestano pišu o njemu. Pri dovršetku slike, Miletić piše scenski prolog posvećen Bukovcu - *Slava umjetnosti* koji predstavlja živu sliku za otvaranje kazališta prema Bukovčevom zastoru, a simbolički to označava buđenje kulturnog života na čelu s Bukovcem.⁵⁷

Mladi umjetnici koji su bili okupljeni oko njega, dobivali su potporu iz različitih europskih gradova, pa je Bukovac tada predložio Kršnjavome, ako ih vlada i dalje bude pomagala, on će im služiti kao savjetnik. Za svoju ulogu među tim mladim umjetnicima rekao je: "Što se mene tiče, iskreno mogu kazati da sam svojim mladim drugovima bio privržen kao otac rođenoj djeci. Radio sam oko njih bez ikakvih honorara s ma bilo koje strane. Moja je nagrada bilo uvjerenje da činim jednu domoljubnu dužnost."⁵⁸ S njima ga je povezivalo i zajedničko udruženje, gdje su kako sam kaže vježbali na tamburicama, a međusobno se slagali kao braća. Uz njega, udruženje su činili Frangeš, Valdec, Čikoš, Auer, Iveković, Bauer, Kovačević,

⁵⁵ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 35.

⁵⁶ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 36.

⁵⁷ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 37.

⁵⁸ Vlaho Bukovac (bilj.7), 148.

Aleksander i Tišov. Osim u Zagrebu, svoje radove su još izložili i u Petrogradu, Parizu, Budimpešti, Kopenhagenu, Beogradu i Sofiji. Zbog svih pohvala koje su dobivali, Bukovac je predložio Kršnjavom i banu Kuehn-Hedervariju gradnju radionica tj. ateljea za sve članove. Prijedlog je nakon dugog čekanja prihvaćen, a neki od članova postali su i profesorima.⁵⁹ Nakon podjele ateljea Bukovcu, Čikošu i Ivekoviću, Bukovac se odriče svog ateljea i predaje ga Meduliću s obzirom da je Medulićev atelje preuzeo Kršnjavi za Tišova.⁶⁰ Svakoga dana udruženje se sastajalo u kavani Zagreb gdje su imali svoj posebni stol. Tu su raspravljali o umjetnosti i o budućim izložbama.

Iz Pešte im je stigao poziv za sudjelovanje na izložbi povodom 1000 godišnje proslave mađarskog kraljevstva, pa su odlučili ili da neće sudjelovati ili će tu priliku iskoristiti za nacionalne i umjetničke svrhe. Tom prilikom rodila se ideja o umjetničkom paviljonu u Zagrebu koji je bio izrazito potreban, pa su Bukovac i njegovi kolege odlučili na izložbi sudjelovati samo ako im daju paviljon. Na takvo razmišljanje Kršnjavi se samo nasmijao rekavši kako se igraju novcima kao da su blato.⁶¹

Ubrzo Kršnjavi odlazi iz Društva umjetnosti, a osnutkom Društva hrvatskih umjetnika te događajima koji su uslijedili 1896. godine, on više nema nikakvog utjecaja na buduću umjetnički rad.⁶²

Poziv u Beč Bukovcu je stigao početkom 1896. godine. Naime, on je tamo stigao kako bi izradio dva portreta cara u prirodnoj veličini, od kojeg je jedan namijenjen za Hrvatski, a drugi za Dalmatinski sabor. Nakon toga vraća se u Zagreb gdje se s ostalim umjetnicima priprema za nastup hrvatskih umjetnika na izložbi u Pešti povodom mađarskog milenija.⁶³ Plan je bio da se na paviljonu treba vijoriti hrvatska zastava i da se hrvatska zemlja mora prenijeti i obasuti oko paviljona. Izložba se trebala održati za deset mjeseci, a svaki je pojedinac marljivo radio, ponekad i za trojicu sve s ciljem da se nakon izložbe u Pešti željezni kostur prenese u Zagreb i tu dovrši zgrada. Kroz neko se vrijeme raspisao natječaj za paviljon i pronašao se mađarski arhitekt koji će izraditi nacrt za kostur.⁶⁴ Na međunarodnim izložbama prije i nakon one u Pešti, Hrvatska je najčešće bila smještena unutar mađarskih paviljona,

⁵⁹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 148.

⁶⁰ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 37.

⁶¹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 148.

⁶² Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 37.

⁶³ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 38.

⁶⁴ Vlaho Bukovac (bilj.7), 149.

stoga je vlastiti paviljon u stranoj zemlji predstavljao rijetku priliku za Hrvatsku.⁶⁵

Ubrzo nakon saznali su da se paviljon u Pešti krenuo graditi. Zajedno s Frangešom i Čikošem, Bukovac je sastavio neku vrstu Savjeta trojice koji su potom odlučili koja djela će biti izložena, a koja ne. U dva vagona smjestili su sve umjetnike koji su onda krenuli prema Pešti i putem saznali da im se Mađari podsmjehuju, ali bez obzira na to, svi su i dalje vjerovali u vlastiti uspjeh. U Pešti je Bukovac dijelio sobu s Frangešom i Čikošem, te su svi bili sretni što se svi planovi ostvaruju. Na dan izložbe, okupilo se mnoštvo ljudi i uzbuđenje se nije moglo sakriti. Vidjevši svoj portret, kralj je bio izuzetno zadovoljan što je potvrdio klimanjem glave. Uz vlastiti, nahvalio je još portret i župana Đurkovića. Sve navedeno u Bukovcu je samo potvrđivalo misao kako im je uspjeh zagantiran.⁶⁶ Mađarski mediji čestitali su Hrvatima na uspjehu, priznajući kako u početku nisu bili sigurni postoje li uopće među njima umjetnici prvog reda. S druge strane, župan Đurković zamjerio im je što su izložili premalen broj djela, međutim Bukovac se držao ideje da je bitnija kvaliteta od kvantitete. Grupa je oduševila strane kritičare koji su ih nazvali "zagrebačkom šarenom školom".⁶⁷ Zbog velikog uspjeha, Bukovac i Medović bili su pozvani na domjenak kod mađarskog ministra, gdje su mnogi savjetovali Bukovcu da ostane kod njih jer će tu postići veći uspjeh nego li u Zagrebu ili Parizu. Tom prilikom Bukovcu je ujedno uručena počasna diploma s vlastoručnim potpisom Franje Josipa I.⁶⁸

Vrativši se u Zagreb, umjetnički paviljon je prenesen i podignut na Zrinjevcu, što je bio najveći uspjeh održane izložbe. Hrvatski mediji o ovom hvalevrijednom projektu nisu napisali niti objavili ni riječi. Vjerojatno su smatrali kako su umjetnici u Peštu otišli politički trgovati, ali bez obzira na takvo moguće razmišljanje, Bukovac im to nije uzeo za zlo. On je bio sretan i ispunjen, ostvario je svoj cilj, a time pomogao i novim naraštajima umjetnika jer bi bez njegove intervencije u Pešti, Zagreb još vjerojatno dugo čekao na izgradnju paviljona koji ujedno predstavlja i početak cjelokupnog umjetničkog rada u hrvatskom dijelu naroda.⁶⁹

Nakon što je Kršnjavi odstupio, Vlaho Bukovac postaje središta ličnost umjetničkog života u

⁶⁵ Rachel Rossner: "The secessionists are the Croats. They've been given their own pavilion...": Vlaho Bukovac's Battle for Croatian Autonomy at the 1896 Millennial Exhibition in Budapest, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL:<http://www.19thc-artworldwide.org/spring07/141-qthe-secessionists-are-the-croats-theyve-been-given-their-own-pavilion-q-vlaho-bukovacs-battle-for-croatian-autonomy-at-the-1896-millennial-exhibition-in-budapest>

⁶⁶ Vlaho Bukovac (bilj.7), 152.

⁶⁷ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 38.

⁶⁸ Vlaho Bukovac (bilj.7), 152.

⁶⁹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 153.

Zagrebu. Tih godina vrlo marljivo se radi na pripremama za izložbu u novom Umjetničkom paviljonu koji je stigao iz Pešte. Osim toga, Bukovac povjerava Hönigsbergu i Deutschu izgradnju svoje kuće na današnjem Tomislavovom trgu, dok je on sam zadužen za dekoraciju ateljea. Izgradnjom kuće vidljivo je kako se Bukovac planirao zadržati jedan duži period u Zagrebu, ako ne i zauvijek.⁷⁰

Situacija u Društvu umjetnosti s druge strane nije bila zadovoljavajuća. Umjetnici na svoje probleme i nedoumice nisu dobivali konkretno razumijevanje, pa su došli do zaključka kako im je potrebno neko udruženje koje će afirmirati hrvatsku umjetnost u zemlji i van nje i koje će predstavljati zaštitu njihovih interesa. Ubrzo istupaju iz navedenog Društva i potaknuti Bukovčevom idejom osnivaju novo Društvo hrvatskih umjetnika 1897. godine. Član novog Društva mogao je biti samo slikar ili kipar Hrvat koji je barem tri puta uspješno izlagao na izložbama pod organizacijom Društva. U publikaciji "Hrvatski salon" tada je bilo navedeno 11 članova: Alexander, Auer, Bauer, Bukovac, Crnčić, Čikoš, Frangeš, Iveković, Kovačević, Kovačić i Valdec, koji su kasnije postali članovima utemeljiteljima, a kao potporne članove primili su primjerice Ljudevita Vranicanyja i barunicu Adrowsku, s ciljem materijalne pomoći.⁷¹

Novonastali događaji najavljiivali su novi likovni zamah i u kulturnoj javnosti izazvali polemiku u kojoj je sudjelovala javnost koja je između ostalog svjedočila sazrijevanju mlađe generacije. Opisano stanje dovelo je do nastanka moderne u našoj zemlji. Sve što je staro i zastarjelo odbacuje se, a mladi traže novi duh, slobodu i reformu kulturnog života – povezano s time, grupa studenata u Beču izdaje časopis "Mladost". U Bukovčevoj umjetnosti građanstvo tada nije vidjelo ništa nemoralno ili protunarodno, ali nakon nekoliko godina njemu i umjetnicima okolo njega predbacuje se da su "rušitelji hrvatske kulture". Tada se javnost podijelila za i protiv, a o novonastalim se prilikama mnogo pisalo. Književnici, prema riječima Mihovila Nikolića "nisu imali svog Vlaha" stoga su se počeli okupljati oko umjetnika kojima je Vlaho bio podrška. 1898. godine, umjetnici su se predstavili zagrebačkoj javnosti s izložbom Hrvatskog salona. Svi umjetnici težili su jednom cilju, a to je priznanje individualnosti i sloboda umjetničkog stvaranja, međutim malograđansko društvo ih nije razumjelo. Štoviše, nazivali su ih "samozvanim umjetnicima, rušiteljima hrvatske kulture, odnarođenim secesionistima" koji su se spojili s "književnim dekadentima". Secesija se nije promatrala kao novi umjetnički pravac, već kao vanjski akt odcjepljenja od starog društva.

⁷⁰ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 38.-39.

⁷¹ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 40.

Bukovac je pritom mnogo zamjerio Kršnjavom što im nije stao u obranu u svojim spisima, a Lunaček u Savremeniku krivi Kršnjavoga da je takve natpise u brošuri platilo Društvo umjetnosti s njim na čelu, što je kasnije službeno i dokazano.⁷²

3.8.1. Najpoznatija djela iz zagrebačke faze

Kod većine Bukovčevih kompozicija autor mijenja prvobitnu ideju i traži bolja i optimalnija rješenja, dok pri završnoj realizaciji ipak ne odstupa od predloška i u potpunosti ga se pridržava. Slučaj s djelom *Gundulićev san* ipak je drugačiji, naime na temelju dokumentacije pretpostavlja se kako su prvu skicu biskup i Rački odmah prihvatili. Djelo *Gundulićev san* predstavlja sintezu akademiziranih vila, dobrih portretnih kvaliteta Gundulićeva lika i slobodne obrade površine vode sa svjetlosnim efektima u neobično gustoj penelati živih impresionističkih boja. Tonalitet slike je vrlo svijetao, u desnom dijelu su zamagljene vizije simultano prikazanih događaja devetog pjevanja Gundulićeva Osmana gdje se prizori rasplinjuju u jedva zamjetljivim siluetama. Lijevi dio kompozicije predstavlja protutežu; tu je prikazan lik pjesnika i vile u prirodi, kupačice u prvom planu desno kojima dominiraju žive, zasićene boje, a impasto je ponegdje vrlo naglašen. Mnogi detalji pritom su izvedeni u vrhunskom kolorističkom skladu.

Iako je tema slike *Dubravka* bila jasno određena, djelo je ograničavalo Bukovca zbog formata jer joj je mjesto već bilo određeno u Vladinoj palači gdje je stajala vrlo kratko ili nije uopće zbog toga što je premještena u muzej u Pešti. Zadaća umjetnika bila je prikazati oko trideset osoba iz različitih perioda dubrovačke prošlosti kako ispred trijema Kneževa dvora promatraju izvođenje Gundulićeve *Dubravke*. Prva koncepcija bila je bolje zamišljena što se vidi iz skice koja se danas čuva u Muzeju na Cetinju. Oko okruglog stola u prvom planu naglašene su tri muške figure i uz njih jedan stojeći lik. Te četiri figure prikazane su u realnim dimenzijama, dok umanjena skupina likova ispunjava dubinu prostora trijema.⁷³ Desni dio slike s prizorom na trgu i crkvom sv. Vlahe ostao je isti. Na konačnoj realizaciji djela, autor je promijenio shemu kompozicije. Horizontalna raspodjela likova promijenjena je u piramidalnu, dok početnu čistoću arhitekture svodova narušava baldahinski svod iznad Gundulića. Na taj način čitava kompozicija iz mirne statičnosti prelazi u pretjeranu dinamiku. Gundulić je pod baldahinom okružen Cvijetom Zuzorić, Dinkom Ranjinom, Cervijem, dok se

⁷² Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 41.

⁷³ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 92.

ispod njih nalaze portreti slavni Dubrovčana sve do Bukovca na prozoru dvora koji je okružen prijateljima. Govoreći o tehnici, elementi arhitekture rađeni su suhim namazom, likovi polumasnim, s impastima na svijetlim dijelovima.

Hrvatski preporod bila je tema za zastor zagrebačkog kazališta gdje se trebala oživjeti kulturna i književna prošlost u likovima Iliraca koji se klanjaju starom dubrovačkom pjesništvu personificiranom u Gundulićevu liku. Za ideju ovog djela Bukovac se dogovarao s Đalskim, Šreplom i Miletićem. 1895. godine u proljeće nastaju prve skice za izradu zastora, a ukupno postoje dvije varijante koje se vrlo malo međusobno razlikuju, dok od konačne izvedbe mnogo odstupaju. Odvijanje teme u prirodi bila je prva zamisao, dok iznad Gundulića koji sjedi u zelenilu, lebdi vilinsko kolo, a jedna se vila naginje nad njim.⁷⁴ Razlika je mnogo uočljivija u desnom kutu slike; na skici na ispred Gundulića nalazi homogena grupa ljudi iznad kojih se uzdižu vertikalne zastave. Iz te grupe izdvojene su samo dvije osobe, a to su vjerojatno Gaj i Sidonija Rubido u istoj pozi kao na zastoru. Donji dio slike rezerviran je tako za čitavu kompoziciju, dok se iznad horizonta u pozadini na moru ocrta markantna panorama Dubrovnika. Druga slika gotovo u potpunosti odgovara prvoj verziji. Smještena je u barokiziranu kartušu iznad koje se u lijevom gornjem kutu prostire smeđi zastor, dok su na dnu grbovi Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U ovoj verziji pozicija vila malo je izmijenjena, a one zajedno sa satirima igraju kolo. U konačnoj realizaciji priroda je zamijenjena pseudoantiknim trijemom hrama, kompaktna grupacija raspršena je zbog lakšeg agnosticiranja ličnosti, dok su vertikalne zastave zamijenjene monotonim ritmom stupova, čime je postignuta smirenija kompozicija. Zastor zagrebačkog kazališta u konačnici je djelo kojeg odlikuje tehnička izvedba, dotjeranost i kolorističko rješenje.⁷⁵

Bukovčevi portreti iz zagrebačke faze uglavnom su svijetli, na gotovo bijelom fondu koji je u potpunosti neutralan. Nekadašnji glatki namaz umjetnik zamjenjuje sitnom granulacijom boje. Potezi se vrlo često prilagođuju obliku, najsitniji su na inkarnatu tople puti s dosta rumenila, dok je u zasjenjenim dijelovima on pojačan zelenom bojom. Suhi namazi okoline stoje u suprotnosti sjaju boje na inkarnatu koja je često masna, a uz to i odjeća postaje svijetlija.⁷⁶

Na slici *Moje gnijezdo* forma predvođena tijelom žene rastvara se gotovo do

⁷⁴ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 93.

⁷⁵ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 94.

⁷⁶ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 95.-96.

dematerijalizacije. Meka modelacija, sfumature i rafinirani izbor boja svijetlih tonova u difuzno osvijetljenom interijeru pridonose estetskom ugođaju ove slike, koja ujedno i predstavlja najuspjeliju realizaciju zagrebačke faze.⁷⁷

Od ostalih Bukovčevih portreta, treba spomenuti pleneristički *Portret Božene Miletić* koji je naslikao u vrtu ispunjenom sunčevom svjetlošću koja se potom reflektira na odjeći navedene žene, njenoj okolini i na njenoj puti. Upotrebom diskretnih i rafiniranih nijansa boje, Bukovčevo se djelo smatra vrhunskim dometom.⁷⁸

U vrhunska ostvarenja treba ubrojati i mali *Portret Celestina Medovića*. Jedinstvenom sintezom zahvaćen je lik u interijeru s osjećajem za boju u odnosu tamnih i svijetlih tonova. Medović sjedi kraj stola i rukom odmiče zastor pritom promatrajući dvije ženske siluete na ulici. Opisani dio slike čini najčišći impresionistički zahvat u Bukovčevom opusu krajem stoljeća. Protutežu ovoj kolorističkoj impresiji daje veći dio slike kojeg čini zasjenjeni interijer neutralnih tonova.

Na slici *Japanka* boja predstavlja jedino sredstvo kojim je građena slika. Negira se crtež i prethodna modelacija forme do dematerijaliziranog donjeg dijela. Iznimno bogatu paletu boja čine svijetlozelena, smeđa, ružičasta i akcenti drugih boja.⁷⁹

3.9. Odlazak iz domovine i boravak u drugim zemljama

Nakon pet godina provedenih u Zagrebu, Bukovac se odlučio odseliti.⁸⁰ Kako sam kaže: "Na to me prisili ponašanje mojih drugova, koji mjesto da mi odvrte harnošču, udariše na mene iz busije. Bilo je spleta, javnih ocrnjivanja i svega, samo ne umjetničkih razloga" Teškog srca napustio je dom i sve ono što je u Zagrebu vlastitim rukama stvorio, iako je jedno vrijeme mislio kako će tu biti do kraja života. Sudbina i tuđa zavist očito su imali drugačije planove za njega. Iduće četiri godine proveo je s obitelji u Cavtatu jer su mu djeca još bila premala da bi se odvažio na dalji put.⁸¹

Dolaskom u Beč, Bukovac nije mogao pronaći niti jedno slobodno mjesto za održavanje izložbe, štoviše rečeno mu je kako su svi prostori zauzeti iduće dvije godine. Smatrao je pritom kako su mu tu malu zavjeru priredili bečki umjetnici čim su čuli da dolazi u njihov

⁷⁷ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 95.

⁷⁸ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 97.

⁷⁹ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 98-99.

⁸⁰ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 41.

⁸¹ Vlaho Bukovac (bilj.7), 154.

grad. Naposljetku, trgovac Artin mu je ustupio svoju radnju, koja je doduše bila vrlo mala pa su slike osim u prizemlju bile izložene i na prvom katu. Suprotno svim očekivanjima, Bukovca je bečka javnost mnogo nahvalila, ali on je osjećao kako to nije grad za njega. Vidjevši natječaj za posao profesora na Akademiji umjetnosti u Pragu, Bukovac se na isti odlučio prijaviti, te nakon šest mjeseci čekanja navedeni posao i dobio.⁸²

Uz posao profesora i slikara, Bukovac je s nekim hrvatskim kolegama u Pragu održao izložbu u Manesovom paviljonu koja je prošla vrlo dobro. 1906. godine na međunarodnoj izložbi u Londonu, od dunavske je monarhije primio poziv te im poslao svojih osam slika. Nakon nekog vremena domaći su umjetnici u Splitu osnovali društvo Medulić i Bukovca imenovali predsjednikom. Dogovor je bio da će ga zbog udaljenosti u poslu mijenjati slikar E. Vidović. Društvo je vrlo uspješno održalo izložbu u Splitu, a potom i u Zagrebu, iako su tamo izbile velike razmirice zbog čega su se ljudi obratili Bukovcu pismeno u Prag. 1912. godine u Beču spremala se Jadranska izložba i Bukovac je dobio poziv od grofa Atemsa, namjesnika u Zadru, da se istoj i pridruži i svojim djelima podigne ugled Dalmacije. Poziv je prihvatio i društvu za unapređivanje i zaštitu interesa Dalmacije, koja je vodila brigu o izložbi, poslao deset slika, za koje je kasnije od jednog svog bivšeg učenika saznao da su grozno razmještene te da su četiri od njih oštećene nožem.⁸³ Bukovac se društvu tad obratio pismeno, a od tajnika, gosp. Luksarda dobio odgovor kako je izuzetno nervozan čovjek i da previše strahuje za svoje slike, za čiju bi štetu u najgorem slučaju bio refundiran. Zatraživši odštetu za četiri slike, Bukovac nije dobio kako sam kaže: "ni jedne pare." U Pragu je 1915. godine održao kolektivnu izložbu svojih radova u Rubešovoj galeriji, a godinu kasnije sve portrete koje je naslikao u Pragu.⁸⁴

1919. godine putuje u Pariz na mirovnu konferenciju kao član češke delegacije, a uz to i sudjeluje na Izložbi jugoslavenskih umjetnika među kojima doživljava prvo razočaranje. Nakon rata jedini cilj Bukovčeva života bio je povratak u rodnu zemlju. U Pragu on naprosto samo preživljava, što uočavaju i novine koje tiskaju naslove poput "Vlaho Bukovac želi u domovinu" i napadaju vladu što to ne dozvoljavaju, a sam Bukovac moli prijatelje da zagovore njegovu molbu u Beogradu na ministarstvu za mjesto "referenta za umjetnost".⁸⁵

⁸² Vlaho Bukovac (bilj.7), 155.

⁸³ Vlaho Bukovac (bilj.7), 156.

⁸⁴ Vlaho Bukovac (bilj.7), 157.

⁸⁵ Vera Kružić-Uchtyl (bilj.41), 55.

Koliko je Bukovac čeznuo za svojim domom najbolje se vidi iz njegovih zadnjih riječi u biografiji koje je pisao iz Praga:

"Danas, pod kraj 1917. godine, hvala Bogu, još jednako radim, sanjajući neprestano o konačnom povratku u svoj mili zavičaj. Bio bih vrlo sretan, kad bih mogao dočekati kraj ovog užasnog rata, te još za života vidjeti kakva nas sudbina čeka. Dosta sam se po tuđem svijetu potucao, pa bi prvo bilo sad se pod stare dane nauživati svoga doma i ako Bog da, tamo u rođenom kraju dovršiti svoje umjetničko djelo. Željan sam sunca i našega mora, a bogme i domaće hrane, ljupke naše riječi i našega čovjeka, koji je uza sve mane, najbliži našem srcu i ćudi. Na balkonu pod otvorenim nebom, na dogled pučine i užarenog krša, slikat ću naš kraj i naše ljude, da u svagdanjem doticaju s njima zaboravim i na najsitniji pramen magle, što me za toliko godina gušio na sjeveru. Na more, na more, brate! Da spasimo zdravlje i snagu, što je još živa i nesalomljiva i vapi, urliče za novim, jačim, savršenijim izražajem. Na more, gdje se u nestalnom modrom valu ogledava, moj mio, bijeli gradić, moj rođeni Cavtat!"⁸⁶

U domovini se međutim na Bukovca i njegove zasluge zaboravilo, a nova generacija hrvatskih studenata u Pragu nije bila zadovoljna s onim što im je Bukovac mogao ponuditi. Naime, jaz između dviju generacija postao je zaista velik, mladi su bili pod utjecajem moderne umjetosti i tražili su nova rješenja, dok se Bukovac zadržao na postimpresionističkim postavkama. Njegov prijatelj Marko Car savjetovao mu je da prije povratka kući, u Pragu organizira izložbu koja je potrebna zbog prestiža imena Bukovac.⁸⁷

Svoju posljednju izložbu Vlaho Bukovac je održao 1921. godine ujedno s ciljem da svoje kćeri afirmira kao slikarice.⁸⁸ Njegove kćeri Jelica i Ivanka od djetinjstva slikaju u očevom atelijeru, a 1921. godine započinju studij u očevoj klasi kao jedne od prvih žena studentica na praškoj Akademiji likovnih umjetnosti. Njegova ostala djeca, tj. kćer Marija Bukovac Houdek bila je pijanistica, a sin Ago Bukovac diplomat.⁸⁹ Reakcije publike na izložbu bile su različite, bilo je mnogo pozitivnih, ali isto tako i negativnih kritika koje su se više odnosile na njega kao ličnost nego na njegov rad.⁹⁰

Nakon izložbe pozvan je 1922. godine u proljeće u Beograd da izradi portret kralja Aleksandra. Tad se ujedno i požalio na umor zbog čestih putovanja i na slabu tjelesnu

⁸⁶ Vlaho Bukovac (bilj.7), 157.

⁸⁷ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 55.

⁸⁸ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 56.

⁸⁹ Muzeji i galerije Konavala, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <https://www.migk.hr/vlaho-bukovac>

⁹⁰ Vera Kružić-Uchytel (bilj.41), 55.

kondiciju. Nakon Beograda, uputio se u Ljubljanu gdje je bio gost pokrajinskog namjesnika Hribara kojeg je zajedno s ženom i kćeri portretirao. Taj portret radio je tri dana, a to je ujedno i njegova posljednja slika. Kući i svojoj djeci se sa ženom vratio 23. 4. 1922. na nedjelju ujutro nakon čega se žalio na glavobolju i otišao se odmoriti u svoju sobu, a iste je večeri svoj život okončao zbog moždane kapi. Iz Praga je u Cavtat otišao uz riječi priznanja: "Iako je k nama došao kao stranac, nije stranac bio. Njegove ljudske kvalitete učinile su ga našim bratom i simbolom bratstva i ujedinjenja."⁹¹

⁹¹ Vera Kružić-Uchytíl (bilj.41), 56.

4. Zaključak

Kroz ljudsku povijest od samih početaka pa do današnjeg 21. stoljeća, mnogo je likovnih umjetnika ostavilo traga. Govoreći o 19. stoljeću na razini svjetske ili pak na razini domaće djelatnosti, ime umjetnika Vlaha Bukovca ostaje trajno zapečaćeno.

Od osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, međunarodna kritika počela je uvažavati Bukovca kao renomiranog umjetnika. Životni put kojim je on prošao zaista je impresivan. Skromno odrastanje u rodnom zavičaju, brojne neprilike na drugom kontinentu, obavljanje različitih poslova, besparica, a ponekad i glad, nisu ga uspjeli zaustaviti u namjeri da postane slikar. Postavši učenikom kod istaknutog Francuza, Alexandrea Cabanela, Bukovčev život kreće u smjeru kakvom je želio.

Uz brojne pohvale, nagrade i priznanja, često se međutim uz njegovo ime našla i poneka loša kritika te se on iznova morao dokazivati. Dolaskom u Zagreb, umjetnički i kulturni život tog grada počinje se obnavljati, i to sve zahvaljujući njemu. On oko sebe okuplja mlade, talentirane umjetnike, željne znanja, i postaje im mentor i učitelj, a s druge strane prijatelj i brat. Svojim ugledom, slavom, temperamentom i pogledom na život, pruža im zaista odličan primjer i poticaj.

Zajedno s njima sudjeluje u mnogim projektima, gdje treba istaknuti milenijsku izložbu u Pešti 1896. i Hrvatski salon 1898. godine. Svojim zalaganjem i ustrajnošću omogućio je prijenos paviljona iz Pešte u Zagreb, iz kojeg je kasnije izniknuo toliko potreban i iščekivan Umjetnički paviljon. Navedeni događaj ujedno označava i početak aktivnog likovnog života na tom prostoru.

U svojem je radu uvijek slijedio vlastiti instinkt i iskustvo nikada ne trčeći prema nekoj novini. Njegovo stvaralaštvo može se nazvati eklektičnim jer on spaja impresionističke i simbolističke sadržaje, realizam i akademizam. Smatra kako su sve tehnike dobrodošle ako vode pravoj svrsi.⁹² Njegovo najčešće korišteno područje su portreti, u kojima je on potpuno iskren, vrlo dobro čita karakter modela i ne pokušava uljepšati stvarnost, već sve prikazati onakvim kakvim doista jest. Na taj je način kod njega pojam "istinitog" nadjačao pojam

⁹² Igor Zidić (bilj.2), 33.

"dopadljivoga" iako je znao da "dopadljivo" mnogo lakše pronalazi kupca od "istinitog" Prema njegovom mišljenju svaki pravi slikar bio je odličan portretist.⁹³

Svoj osebujan život okončao je naglo i daleko od rodnog zavičaja koji mu je pružao nepresušnu inspiraciju. Kao čovjek koji je mnogo putovao, selio se, slikao, podučavao i učinio likovnu umjetnost popularnijom, danas se smatra najznačajnijim hrvatskim slikarom s prijelaza 19. na 20. stoljeće.⁹⁴ Njegovi portreti, aktovi i pejsažne studije nalaze se u muzejima diljem svijeta i na taj način svjedoče o njegovoj svjetskoj afirmaciji i pružaju novim generacijama uvid u život i stvaralaštvo jednog čovjeka koji je slikarstvo volio više od ičeg.

⁹³ Igor Zidić (bilj.2), 71.

⁹⁴Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10081>

5. Popis literature

1. Bukovac Vlaho, Moj život (životopisni roman), uredio Darko Sagrak, II. izdanje, Zagreb 2004.
2. Kružić-Uchytíl Vera, Vlaho Bukovac, Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb, Matičina 2, Tisak Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1968.
3. Moderna umjetnost u Hrvatskoj: 1898. - 1975., uredili Ljiljana Kolečnik i Petar Prelog, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2012.
4. Zidić Igor: Vlaho Bukovac 1855-1922., Moderna d.o.o., Večernji edicija, Zagreb, 2009.
5. Kuća Bukovac, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <https://www.kuca-bukovac.hr/vlaho-bukovac.html>
6. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10081>
7. Muzeji i galerije Konavala, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <https://www.migk.hr/vlaho-bukovac>
8. National Museums Liverpool, Vlaho Bukovac, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/walker/exhibitions/bukovac/vlahobukovac.aspx>
9. Rachel Rossner: "The secessionists are the Croats. They've been given their own pavilion...": Vlaho Bukovac's Battle for Croatian Autonomy at the 1896 Millennial Exhibition in Budapest, pristupljeno 26. kolovoza 2019. – URL: <http://www.19thc-artworldwide.org/spring07/141-qthe-secessionists-are-the-croats-theyve-been-given-their-own-pavilion-q-vlaho-bukovacs-battle-for-croatian-autonomy-at-the-1896-millennial-exhibition-in-budapest>
10. Sanja Petrincec, Hrvatski slikar svjetskog glasa, HEP Vjesnik, dvobroj 222/223 (262/263), srpanj/kolovoz 2009., ISSN: 1332-5310, str. 48., pristupljeno 26. kolovoza 2019. - URL: <http://www.hep.hr/UserDocsImages//dokumenti/vjesnik/2009//223.pdf>

6. Popis slikovnog materijala

1. Turkinja u haremu/Sultanija, 1877., 87,5 x 116 cm, San Francisco
2. Crnogorka na obrani, 1878., 170 x 110cm, Privatni posjed, Zagreb
3. Portret kraljice Natalije, 1882., 214 x 131 cm, Narodni muzej, Beograd
4. Isus prijatelj malene djece, 1888., Tomislavgrad, BiH
5. Mlada patricijka, 1890., 131 x 97 cm, Moderna galerija, Zagreb
6. Gundulićev san, 1894., 185 x 310 cm, Moderna galerija, Zagreb
7. Zastor Hrvatskog narodnog kazališta, 1895., 800 x 1000 cm, Hrvatsko narodno kazalište, Zagreb
8. Dubravka, 1894., 300 x 215 cm, Szépművészeti Múzeum, Budimpešta, Mađarska
9. Moje gnijezdo, 1897., 130 x 197 cm, Galerija Bukovac, Cavtat
10. Japanka, 1898., 41 x 32,5 cm, Moderna galerija, Zagreb

7. Slikovni materijal

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.